

Pospíšil, Ivo

Živý a zaujatý výklad tabuizované slovenské překladatelky

Новая русистика. 2008, vol. 1, iss. 1, pp. 93-95

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116255>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Recenze

neboť autor jej vede nenásilně, metodicky promyšleně, nabízí cestu, ale nepopírá, že jsou i jiné. Antoňák napsal v dobrém slova smyslu a jak se nyní „nosí“ říká dobrý příběh ruské literatury počátku 20. století, doby jakéhosi rozjezdu, do níž se vryly tři strašné revoluce a ještě strašnější občanská válka, intervence 14 států a boj s československými legiemi, Stalinova bestiální kolektivizace vesnice a drsné zprůmyslnění, které udělalo z nového Ruska velmoc a později supervelmoc, ale také podlomilo jeho vnitřní síly a morální integritu – to, jaké akcenty se tu zvýrazní, si rozhodne každý čtenář sám podle své životní zkušenosti a vzdělání i schopnosti relativně nestranného úsudku.

Mohli bychom Antoňákův projekt srovnat s knihou pražského Milana Hraly (Milan Hrala: *Ruská moderní literatura 1890–2000*. Karolinum, Univerzita Karlova, Praha 2007), jež si však klade jiné cíle a především je rozsáhlejší, komplexnější, ale přístupy jsou podobné: literatura je viděna z pohledu společensko-politického a pak skrze směry a osobnosti, tedy fakticky personalisticky – toho se v podstatě přidružuje i Antoňák, jenž je však instruktivnější, metodičtější, jeho práce je „kompendium“, zatímco Hrala má tížádnost psát „literární dějiny“. Nicméně i pro toto „kompendium“ platí to, co jsem jinde napsal o Hralově knize, totiž že správně vystihlo dobu, v níž už dozrál čas pohlédnout na Rusko vcelku a nekonjunkturálně, tj. kriticky, ale pozitivně, racionálně, ale i s jistou emocí, neboť i ta v přiměřené podobě do humanitních věd, zvláště pokud jde o učební text, patří. Jistěže autor, který jde s kůží na trh, musí očekávat i dílčí kritiku, tj. jiné názory na jednotlivé autory a jejich díla i tvůrčí biografie, ale možná i větší koncepčních, ale to je běžnou součástí vědeckého života - jinak by zdegeneroval - a popularizující a metodické texty jsou v tomto ohledu vždy zranitelnější. Ale ani tato eventuální diskuse základní hodnotě a využitelnosti Antoňákova kompendia neškodí.

Ivo Pospíšil

ŽIVÝ A ZAUJATÝ VÝKLAD TABUIZOVANÉ SLOVENSKE PŘEKLADATELKY

Maliti-Fraňová, E.: *Tabuizovaná prekladateľka Zora Jesenská*. Veda, Ústav svetovej literatúry, Bratislava 2007.

Zora Jesenská (1909–1972) rozhodně patří k slovenským překladatelkám a kulturním činitelkám, které zásadním způsobem – nehledě na životní strážně a nakonec i tabuizaci osobnosti i překladu – utvářely slovenské vnímání podstatných částí několika národních literatur: překládala z ruštiny, němčiny, francouzštiny, bulharštiny a angličtiny, přičemž ruština zřetelně dominovala. Autorka (roč. 1953), zkušená literární vědkyně, publicistka, esejistka, novinářka a sama prozaička, dramatička a hlavně překladatelka z více jazyků (autorka monografie *Symbolizmus ako princíp videnia*, 1996, spoluautorka publikace *Ruská literatúra v slovenskej kultúre 1836-1996*, 1998, překladatelka z ruštiny a osetštiny, přeložila mj. *Petrohrad* A. Bělého, V. Ivanova, A. Bloka, N. Sadur, sama autorka prózy *Krpatý vrch* a

divadelních her *Krčeň Nesmrteľný*, 2001, *Jaskynná panna*, 2003, a *Vizionárov sen*, 2006) měla dostatek znalostí, metodologických nástrojů, schopnosti vyprávět příběh a ženské empatie, jež byla při koncipování takové knihy také potřebná. Zora Jesenská, rodačka z Martina, kde se podle ní samotné rodí lidé nekonformní, buřiči a solitéři, se literárně uchytila v časopise spolku Živena, kam přispívala, pak jej redigovala a v letech 1943–1949, tedy do rozpuštění spolku, i sama řídila. Zde se etablovala jako autorka statí na různá témata. Přiznám se, že mi bylo poněkud líto, že autorka věnuje Jesenské tvůrčím juvenilním z 30. let a jejím statím z let Slovenského štátu jen marginální pozornost: a přece právě ony nemohou nebýt klíčem k tomu dalšímu a zasloužily by si bedlivého textového rozboru. Stranou zůstala skutečná ideologie Jesenské na konci 30. až do poloviny 40. let a dále; to je také důležité, leč možná příliš delikátní.

Jesenská nepřekládala jen tak něco a někoho: byla to díla klíčová a byla to díla světových autorů, k nimž patřili W. Shakespeare, A. P. Čechov, I. Babel, F. M. Dostojevskij, I. Erenburg, N. V. Gogol, M. Gorkij, I. Gončarov, V. Inberová, L. Leonov, M. Lermontov, N. S. Leskov, V. Majakovskij, B. Pasternak, A. Platonov, A. S. Puškin, W. Shakespeare, F. Schiller, A. I. Solženecyn, M. Šolochov, A. N. Tolstoj, L. N. Tolstoj, I. S. Turgeněv, M. Vovčok, S. Zalygin, F. Dürrenmatt, T. Stoppard, J. Topol, G. Flaubert, S. de Beauvoir, A. Dumas otec, jak tak očima bloudím po pečlivém soupisu na konci recenzované knížky; ale přeložila také jiné věci, lepší i horší, jak je život, literatura, politická objednávka a móda přinesly.

Nejzajímavější je, že řada jejích překladů vyvolala velké diskuse, jejichž vášnivost a zásadovost překročily hranice pouhé kritiky překladu: staly se kulturně politickými událostmi nejvyššího významu a hodnoty. Jako všechny vysoké stromy, přitahovala Zora Jesenská blesky a také ne ledajaké, ale její životní dráha svědčí také o tom, že velká loď koná velké plavby.

Maliti postupuje tak, že poznenáhu vypráví životní příběh a pak od biografie plynule přechází k jednotlivým dramatickým kapitolám spojeným s určitými překlady. Jednu z nejbouřlivějších diskusí vzbudil její překlad Šolochovova Tichého Donu (1950): Jesenská si nevybírala dobu, kdy překládala, ani své kritiky: dokazovala stále a znovu prostý fakt, že překladatelé rozumějí už z podstaty profese literatury lépe než mnozí literární kritici, ale ani v tom jistě nelze generalizovat; spíše bych řekl, že jí rozumějí jinak. Je tu ještě epizoda s Mikulášem Gackem, je to však epizoda dost podstatná. Gacek (1895–1971) byl na počátku 40. let jako tiskový atašé Slovenské štátu v Moskvě – byla to doba velkých námluv Hitlerova blízkého spojence s jiným přítelem - s Molotovovým a Stalinovým Sovětským svazem - a Gacek se pustil i do překládání Tichého Donu. Právě zde by měla následovat podrobná analýza prostředí, politiky, ideologie, kultury (o Gackovi se dnes na Slovensku zase píše), bez níž si současný Slovák, Rus nebo Čech jen stěží představí, jak to všechno bylo možné a jak to spolu souviselo. Faktem je, že se tu rodí nejprve malý, pak větší konflikt mezi Gackem a Jesenskou, jenž pokračuje i v souvislosti s Gackovým poválečným osudem. Jesenská Gacka coby překladatele Tichého Donu nahradila, pak byla zase sama, když byla ze slovenské literatury od počátku 70. let 20. století vyloučena, nahrazována jinými – a důvody byly podobné a jistě se daly zdůvodnit také kvalitou, event. zastaralostí překladů.

Další velká diskuse byla v souvislosti s jejími překlady Shakespeara, kam vstoupila i bratislavská anglistika (J. Šimko) i právníci, jako by tu znovu ožilo martinské outsiderství

Recenze

Jesenské. Maliti uvádí dlouhé soupisy překladatelských řešení, aby ukázala, že to s plagováním Jesenské nebylo až tak zlé.

Je logické, že Maliti věnuje maximální pozornost překladům Dostojevského a Pasternaka, ale mě by zajímal i Gorkij nebo Leskov. Zde také vidím jisté problémy současné slovenské školy literární komunikace, která Slovensku již tolik kladného přinesla, kam patří i translologie a literární recepcce, totiž jak zvolna opouští, snad až příliš důrazně, filologický rozměr, tedy jazykovou a literární rovinu artefaktu a směřuje až příliš k „lehčí“, žurnalisticko-politické a společenské rovině: někdy už nevíme, zda jde o životopisný román, ženskou psychologii nebo popis literárních sporů, je tu hodně materiálu a vnější polemiky, hodně vlastního názoru, ale již méně vlastní analýzy a původní teoretické koncepce. Naopak tam, kde je politologicko-kulturologická analýza nezbytná (viz výše, kulturní a politická situace Slovenského státu jako pozadí), je často jen náznaková a spíše eufemistická. Málo se například dovídáme, jak se literární slovenština obohacovala jejími překlady a zda to má trvalejší hodnotu nebo je to vymezeno spíše dobově – víme přece, co překládání znamenalo pro malé literatury, jako jsou slovenská i česká (ostatně bez Čapkových překladů francouzských „poètes maudits“ ve svazku *Francouzská poesie nové doby* by asi vůbec nevznikl světový jev zvaný česká meziválečná poezie, jež vytvořil také jediného českého nositele Nobelovy ceny za literaturu Jaroslava Seiferta). Při psaní takové knížky je empatie a emoce nutná, ale myslím, že autorka Jenenskou místy až příliš hájí a příliš se s ní identifikuje, že jí chybí dostatečný nadhled a odstup, i když to lze – vzhledem k překladatelčině osudu na konci jejího života v období nastupující tzv. konsolidace, kterou novináři terminologicky nepřesně označují jako normalizaci - pochopit. Outsiderství je Kainovo znamení a ten, kdo nepatří do jistého okruhu, se do něho – zvláště když jedná až příliš samostatně a vyniká – nikdy nedostane. V tom osud Jesenské, již se na konci života „spočítaly“ všechny její úspěchy a převedly na ideologického jmenovatele, jistě přesahuje vlastnosti a peripetie jednoho společenského systému, resp. režimu.

Knihy Evy Maliti–Fraňové je dobrým, kvalitním, literárně velmi zdařilým i badatelsky – nehledě na připomínky – příspěvkem k poznání slovenského překladatelství a jeho úlohy v slovenské kultuře, v tomto případě zejména ruské.

Ivo Pospíšil

O PERSPEKTIVÁCH VÝUKY RUSKÉHO JAZYKA A LITERATURY V NOVÉ EVROPĚ

Русский язык в Европе: методика, опыт преподавания, перспективы (под ред. С. Пескатори, С. Алоз, Ю. В. Николаевой). Stampa in Milano 2006.

Sborník s názvem *Русский язык в Европе: методика, опыт преподавания, перспективы* /*Ruský jazyk v Evropě: metodika, zkušenosti výuky, perspektivy*/ (Miláno, Itálie 2006) zahrnuje materiály mezinárodní konference «*Преподавание русского языка и*